

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗБІЛЬШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

LEGAL ASPECTS OF INCREASE OF THE STATUTORY CAPITAL OF CORPORATE ENTERPRISES

Гльощенко Г.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
ДВНЗ «Національний гірничий університет»

Стаття присвячена розгляду проблемних питань збільшення статутного капіталу корпоративних підприємств, у тому числі акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю. Автором розглянуто причини та порядок збільшення статутного капіталу. Охарактеризовано основні способи збільшення статутного капіталу корпоративних підприємств.

Ключові слова: корпоративне підприємство, статутний капітал, збільшення статутного капіталу, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство.

Статья посвящена рассмотрению проблемных вопросов увеличения уставного капитала корпоративных предприятий, в том числе акционерного общества и общества с ограниченной ответственностью. Автором рассмотрены причины и порядок увеличения уставного капитала. Охарактеризованы основные способы увеличения уставного капитала корпоративных предприятий.

Ключевые слова: корпоративное предприятие, уставный капитал, увеличение уставного капитала, общество с ограниченной ответственностью, акционерное общество.

The article is devoted to the consideration of problem issues of increase the statutory capital of corporate enterprises, including joint-stock companies and limited liability companies. The author considers the reasons and procedure of increase the statutory capital. The main ways of increasing the statutory capital of corporate enterprises are described.

Key words: corporate enterprise, statutory capital, increase of statutory capital, limited liability company, joint-stock company.

Постановка проблеми. Національне законодавство про корпоративні підприємства розвивається надзвичайно динамічно. Багато нових правових інститутів впроваджується нині у вітчизняне корпоративне право у зв'язку з необхідністю адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. У скрутних економічних умовах, коли для більшості корпоративних підприємств можливості розвитку шляхом самофінансування обмежені, збільшення статутного капіталу може стати важливим інструментом залучення додаткових інвестицій у корпоративний сектор економіки України. З огляду на зазначене, особливої актуальності набуває дослідження правових аспектів збільшення статутного капіталу корпоративних підприємств, більшість з яких в Україні становлять господарські товариства.

18 червня 2018 р. набрав чинності Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон про ТОВ та ТДВ) [1]. Прийняття цього Закону є прогресивним та довгоочікуваним кроком, адже до цього часу правове регулювання статусу та діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю здійснювалося Законом України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р., а також окремими нормами Цивільного і Господарського кодексів України (далі – ЦК України і ГК України). Такий стан речей породжував значну кількість правових колізій та конфліктних ситуацій у господарській діяльності. Прийняття Закону про ТОВ та ТДВ стало логічним продовженням проєвропейського шляху розвитку українського законодавства, закладеного Законом України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ), та, безперечно, сприятиме покращенню бізнес-клімату в Україні, надаючи необхідну гнучкість регулювання та усуваючи наявні розбіжності та дублювання.

Стан опрацювання. Проблеми формування, збільшення і зменшення статутного капіталу господарських організацій були предметом дослідження багатьох авторів, серед яких О.В. Гарагонич [2], О.Р. Кібенко [3], О.В. Леоннова [4], І.В. Спасибо-Фатєєва [5], О.С. Янкова [6]. Проте нині питання збільшення статутного капіталу корпора-

тивних підприємств потребують додаткового уточнення у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Метою статті є аналіз теоретичних та практичних питань збільшення статутного капіталу корпоративних підприємств у контексті останніх змін до законодавства про господарські товариства.

Виклад основного матеріалу. При первісному створенні корпоративного підприємства формується його статутний (в акціонерному товаристві, товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – АТ, ТОВ, ТДВ) чи складений капітал (ву повному і командитному товариствах) або пайовий фонд (в кооперативах). Статутний капітал безпосередньо пов'язаний із корпоративними правами, бо згідно зі ст. 167 ГК України ці права належать учасникам корпоративного підприємства відповідно до їх частки у статутному капіталу.

В юридичній літературі поширеним є визначення статутного капіталу як зафіксованої установчими документами та оціненої учасниками сукупності вкладів, об'єднаних учасниками при створенні товариства для забезпечення його діяльності [3, с. 114], як грошового еквівалента майна, яке повинно передаватися товариству у вигляді внесків для забезпечення його діяльності та як сплати його учасниками отримуваних ними майнових прав [6, с. 4], як суми внесків учасників, що виконують функції джерела коштів товариства [7, с. 240]. Деякі науковці вважають, що статутний капітал за сучасних умов потрібен лише для покриття витрат, пов'язаних із державною реєстрацією підприємства, та для забезпечення його діяльності в початковий період існування [4, с. 262].

Статутний капітал корпоративного підприємства може бути змінений як у бік збільшення, так і в бік зменшення. До найпоширеніших причин збільшення статутного капіталу належать: збільшення обігових коштів підприємства, прийняття нових учасників, одержання контролю над підприємством через зміну структури капіталу, необхідність виконання спеціальних вимог до статутного капіталу та економічних нормативів (наприклад, для комерційних

банків), злиття та приєднання інших підприємств, оптимізація оподаткування (вклади до статутного капіталу не оподатковуються).

Законом встановлено спеціальні вимоги щодо збільшення статутного капіталу АТ, ТОВ і ТДВ (ст. 15 Закону про АТ, ст. 16 Закону про ТОВ та ТДВ). Так, АТ вправі збільшувати статутний капітал після реєстрації звітів про результати розміщення всіх попередніх випусків акцій. Збільшення статутного капіталу АТ шляхом публічного розміщення акцій не допускається, якщо розмір власного капіталу товариства є меншим, ніж розмір його статутного капіталу. Обов'язковою умовою збільшення статутного капіталу акціонерним товариством є відповідність розміру статутного капіталу після його збільшення законодавчим вимогам щодо його мінімального розміру, на дату реєстрації змін до статуту товариства. Своєю чергою, збільшення статутного капіталу ТОВ і ТДВ допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі. При цьому збільшення статутного капіталу не допускається, якщо товариство володіє часткою у власному статутному капіталі.

Умова про повну сплату вкладів має бути виконана на день прийняття загальними зборами рішення про збільшення статутного капіталу. Це має важливе значення з огляду на строки, необхідні для скликання загальних зборів учасників. Отже, якщо на день повідомлення про скликання загальних зборів учасники мають заборгованість за своїми вкладками, але на день проведення загальних зборів заборгованість погашена, збори вправі приймати рішення про збільшення статутного капіталу корпоративного підприємства.

Порядок збільшення статутного капіталу коштом додаткових вкладів включає три послідовних стадій:

1) *прийняття рішення про збільшення статутного капіталу*. За загальним правилом таке питання належить до компетенції вищого органу управління підприємства, тобто загальних зборів учасників/акціонерів (ст. 156 ЦК України, ст. 30 Закону про ТОВ та ТДВ). Резолютивна частина такого рішення має містити відомості як мінімум про суму, на яку збільшується статутний капітал, спосіб збільшення, строки та порядок сплати додаткових вкладів тощо. Так, учасники ТОВ і ТДВ можуть збільшити статутний капітал товариства: а) без додаткових вкладів за рахунок нерозподіленого прибутку товариства; б) за рахунок додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб за рішенням загальних зборів учасників (ст.ст. 17, 18 Закону про ТОВ та ТДВ);

Статутний капітал АТ збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій наявної номінальної вартості у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (ст. 15 Закону про АТ). Збільшення статутного капіталу АТ із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій. Переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково розміщуються, діє лише в процесі приватного розміщення акцій та встановлюється законом. Збільшення статутного капіталу АТ не допускається у разі наявності викуплених товариством акцій, а також для покриття збитків, крім випадків, встановлених законом;

2) *здійснення додаткових вкладів до статутного капіталу*. Сплата додаткових вкладів здійснюється у встановлений законом та/або рішенням загальних зборів строк. Цей строк є присічним, тобто таким, що не може бути ані поновленим, ані подовженим корпоративним підприємством чи судом. Після спливу строку для внесення додаткових вкладів загальні збори учасників підприємства мають затвердити результати такого збільшення статутного капіталу та його розмір, а також розміри часток учасників підприємства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів, після чого корпоративне підприємство подає документи для проведення державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу,

що містяться в Єдиному державному реєстрі (далі – ЄДР), у тому числі змін до установчих документів.

Більш докладно порядок збільшення статутного капіталу шляхом додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб викладено у ст. 18 Закону про ТОВ та ТДВ. Так, кожен учасник такого товариства має переважне право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі. Треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів. Також у такому рішенні загальних зборів визначаються загальна сума збільшення статутного капіталу товариства, коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника у статутному капіталі та запланований розмір статутного капіталу.

Учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом строку, встановленого рішенням загальних зборів учасників, але не більше ніж протягом одного року з дня прийняття рішення про залучення додаткових вкладів. Треті особи та учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом шести місяців після спливу строку для внесення додаткових вкладів учасниками, які мають намір реалізувати своє переважне право, якщо рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів не встановлено менший строк. Протягом одного місяця з дати спливу строку для внесення додаткових вкладів, загальні збори учасників товариства приймають рішення про: 1) затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасниками товариства та/або третіми особами; 2) затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів; 3) затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства;

3) *державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в ЄДР, у тому числі змін до установчих документів*. Збільшення статутного капіталу корпоративного підприємства має супроводжуватися державною реєстрацією таких змін, адже відповідно до ст. ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» відомості про розмір статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) та розмір частки кожного із засновників (учасників) належать до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР.

Строк державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР, у тому числі про збільшення статутного капіталу, не має перевищувати 24 години після надходження до органу державної реєстрації необхідних документів, а розмір адміністративного збору за проведення таких реєстраційних дій становить 0,3 прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ст.ст. 26, 36 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»).

Збільшення статутного капіталу може відбуватися у кілька способів:

а) *прийняття нових учасників*. Новий учасник приймається у корпоративне підприємство за рішенням загальних зборів учасників. Одним із питань, які супроводжують вступ учасника, є питання про розмір вкладу, порядок його внесення. Цей спосіб збільшення розміру капіталу, як правило, призводить до зменшення розміру часток учасників у відсотковому значенні. Для усунення цього «недоліку» можна встановлювати курсову вартість частки, що передається новому учаснику, яка у кілька разів вища, ніж вартість вкладів дійсних учасників підприємства. Як наслідок, учасник одержує частку, номінальна вартість якої є меншою, ніж сплачені за неї кошти. Як варіант, різниця між номінальною і дійсною вартістю частки нового учасника може компенсуватися дійсним учасникам грошима;

б) *реінвестування прибутку*. Учасники підприємства можуть збільшити статутний капітал без додаткових вкладів шляхом нерозподіленого прибутку підприємства. Цей спосіб збільшення статутного капіталу можливий лише у підприємствах, які за результатами господарської діяльності за рік мають прибуток. Кожен учасник має право на одержання частини прибутку від діяльності підприємства, проте учасники вправі спрямувати належну їм частину прибутку на розвиток свого підприємства, тобто реінвестувати. Для цього способу характерно, що номінальна вартість частки усіх учасників зростає, а відсоткове їх значення залишається попереднім. Так, відповідно до ст. 17 Закону про ТОВ та ТДВ у разі збільшення статутного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку товариства склад учасників товариства та співвідношення розмірів їхніх часток у статутному капіталі не змінюються.

Позитивним для учасників є й те, що під час реінвестування від них не вимагається додаткових вкладів. Нічого сплачувати не потрібно, оскільки платити підприємство, але грошима учасників. Для самого підприємства реінвестиція – це найкращий спосіб збільшення капіталу, оскільки не призводить до реального збільшення його активів. Рішення про збільшення статутного капіталу шляхом реінвестування прибутку приймається загальними зборами учасників за результатами відповідного фінансового року. На реінвестування може бути спрямований як весь прибуток, так і його частина, визначена загальним зборами учасників;

в) *додаткові вклади всіх учасників*. Суму своїх перших вкладів учасники погоджують під час створення підприємства. За кордоном зустрічається практика попереднього визначення максимальних додаткових внесків на випадок, якщо початкових інвестицій виявиться замало. При збільшенні капіталу у такий спосіб усі учасники вносять додаткові вклади пропорційно до належних їм часток або в іншому погодженому між ними розмірі. В українських реаліях треба враховувати положення ст. 16 Закону про ТОВ та ТДВ, відповідно до яких при збільшенні статутного капіталу товариства шляхом додаткових вкладів номінальна вартість частки учасника товариства може бути збільшена на суму, що дорівнює або менша за вартість додаткового вкладу такого учасника;

г) *додаткові вклади окремих учасників*. Ініціатива щодо збільшення статутного капіталу може виходити від одного з учасників підприємства, який зазначає про розмір, предмет вкладу, порядок його внесення та інші умови, що мають значення. Загальні збори учасників можуть прийняти рішення про збільшення статутного капіталу шляхом додаткового вкладу учасника за його заявою та у випадках, передбачених законом, затвердити зміни до установчих документів підприємства, пов'язані із збільшенням статутного капіталу підприємства і номінальної вартості частки такого учасника.

У разі зміни розміру статутного капіталу ТОВ та ТДВ рішення загальних зборів учасників приймаються трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань (ч. 2 ст. 34 Закону про ТОВ та ТДВ). Аналогічно більшістю не менш як у 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах, приймається рішення загальних зборів акціонерів щодо внесення змін до статуту АТ, у тому числі пов'язаних зі зміною розміру статутного капіталу (ч. 4 ст. 159 ЦК України).

Вітчизняне законодавство нині не передбачає можливості збільшення статутного капіталу за рахунок майна корпоративного підприємства. Ст. 16 Закону про ТОВ та ТДВ навіть містить пряму заборону: збільшення статутного капіталу товариства, яке володіє часткою у власному статутному капіталі, не допускається. Але такий спосіб відомий іноземному праву, коли товариство збільшує статутний капітал за рахунок свого майна на суму, що не перевищує різницю між вартістю чистих активів товариства і сумою статутного капіталу та резервного фонду [8, с. 227]. Під час такого збільшення статутного капіталу пропорційно збільшується номінальна вартість часток усіх учасників товариства без зміни розміру їх часток.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що новим Законом про ТОВ та ТДВ передбачаються доволі значні зміни, у тому числі і щодо процедури збільшення розміру статутного капіталу ТОВ та ТДВ. Серед найбільш прогресивних нововведень з точки зору існуючої практики можна виділити положення: щодо можливості збільшення статутного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, тобто без внесення учасниками додаткових вкладів; щодо скасування заборони на переведення (конверсію) боргу у частку в статутному капіталі товариства; щодо можливості укладення з учасником товариства та/або третьою особою договору про внесення додаткового вкладу; щодо скорочення переліку відомостей, що підлягають обов'язковому включенню до статуту товариства. Зокрема, Закон про ТОВ та ТДВ змінює концепцію статуту товариства, який має містити виключно специфічні положення без дублювання імперативних загальних норм, а також без обтяження статуту інформацією, що періодично змінюється та може бути перевірена у загальнодоступних реєстрах. Це значно полегшує процедуру внесення змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР, у разі зміни розміру статутного капіталу та усуває необхідність додаткових дій щодо реєстрації змін до статуту, а також інших організаційних та процедурних дій із боку учасників. Загалом зазначені вище законодавчі нововведення є значним кроком на шляху до вдосконалення правового регулювання статусу і діяльності корпоративних підприємств, гармонізації такого регулювання з відповідним законодавством ЄС, а також подальшого зміцнення інвестиційного іміджу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2275-19/print1523363576633929/>
2. Гарагонич О. Збільшення статутного капіталу акціонерних товариств. Підприємництво, господарство і право. 2015. № 8. С. 26–32.
3. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины: учеб. пособ. Х.: Эспада, 2001. 287 с.
4. Леонова О.В. Застосування прецедентної практики Європейського суду з прав людини судами України. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2005. С. 494–499.
5. Корпоративне управління: монографія / І. Спасибо-Фатеева, О. Кібенко, В. Борисова; за заг. ред. проф. І. Спасибо-Фатеевої. Х.: Право, 2007. 500 с.
6. Янкова О.С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.04 / НАН України. Ін-т екон.-прав. досліджень. Донецьк, 2000. 20 с.
7. Корпоративне право України: підручник / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатеева та ін.; за заг. ред. В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
8. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Е.Е. Бекірова, Ю.М. Бисага та ін.; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 344 с.